
Hermeneutikk og psykoanalyse

BOKOMTALER

Førsteamanuensis Arne Johan Vetlesen ved Filosofisk institutt, Universitetet i Oslo, har etter hvert gjennom foredrag og seminarer blitt en kjent skikkelse i flere medisinske fagmiljøer. Hans doktoravhandling handler bl.a. om empati, og han har flere bokutgivelser bak seg om etiske emner (1–4) og er redaktør av Norsk Filosofisk Tidsskrift. Erik Stänicke har hovedfag i filosofi og har senere gitt seg i kast med psykologistudiet.

Lærer og elev har nå gått sammen om et særdeles vanskelig emne: hermeneutikk og psykoanalyse. Tradisjonelt har det vært et nærmest ulykkelig kjærlighetsforhold mellom hermeneutikken og psykoanalysen. Fra hermeneutisk side har psykoanalysen blitt anklaget for å være en ”vitenskapelig selvmisforståelse” (Habermas). Psykoanalysen på sin side har forsvart seg med å fremheve hermeneutikkens begrensninger i forhold til de krefter i mennesket

som påkaller årsaksforklaringer (Kohut). Samtidig har det vært en gjensidig tiltrekning. Hermeneutikken har gjennom psykoanalysen fått tilfang til dypere sjikt i subjektet, og psykoanalysen har hentet inspirasjon til sin fortolkning av det intersubjektive prosjektet som kalles den terapeutiske dialog. Det har vært knyttet store forventninger til Vetlesens & Stänicke's bok. Evner de å kaste nytt lys over motsetningene?

Som leser og anmelder ble jeg overrasket over boken. Jeg hadde forestilt meg at forfatterne ville gå i fotsporene til vår tids mest toneangivende hermeneutiske filosof, Paul Ricoeur, og gjøre seg til talsmenn for en brobygging mellom hermeneutikken og psykoanalysen. Ricoeur har i mange av sine arbeider argumentert for at motsetningen mellom forståelse og forklaring (Dilthey) er fiktiv, dvs. at hermeneutikken ikke bare er en meningsfortolkende virksomhet. Ricoeur har dessuten kommet med betydningsfulle bidrag til narrativ teori og ikke minst har han skrevet et originalt verk om selvets hermeneutikk (5). Siden narrativitet og intersubjektivitet representerer tunge føringer for samtidens kulturelle selvforståelse, hadde man forventet at forfatterne hadde gitt seg inn på disse mer moteriktige temaene (postmodernismen) som også setter sitt preg på moderne psykoanalyse.

Etter hvert forstår man at vendingen bort fra postmodernismen er et viktig moment i boken. I og for seg har derfor boken noe "gammeldags" over seg. Den lar seg ikke besnære av samtidens trender. Tvert imot uttrykker den en dyp bekymring for samtiden. Samtidig som "vellykkede" representanter for vestlig kultur ser ut til å kunne velge beskjefteigelse, omgangsvenner, samlivsformer og kjønnsidentitet friere enn noensinne, observeres det en økende voldstendens som ingen synes å ville ta ansvaret for. Etnisk rensing representerer her de mest ekstreme utslagene.

Forfatterne spør seg om hermeneutikken er vevd sammen med en fremskrittsoptimistisk humanisme (troen på den frie dialog) som undervurderer de mørke sidene ved mennesket. I mer allmenn forstand: At mennesket er drevet av krefter det prinsipielt aldri vil bli kvitt eller få herredømme eller rasjonell kontroll over. De argumenterer mot forestillingen om det ubevisste strukturert som et språk og henviser til før- og ikke-språklige nedfældte erfaringer. Her støter også moderne hermeneutikk, etter deres mening, mot sin grense.

Hva består disse grensene til sjuende og sist av? I stedet for å oppheve eller fortrenge grensene, som postmodernismen legger opp til ved å konstruere andre fortellinger eller ved å dekonstruere etablerte ideologier, vender forfatterne tilbake til Heideggers fundamentalontologi. De formulerer livets ufravikelige grunnvilkår som avhengighet, sårbarhet, dødelighet, eksistensiell ensomhet og relasjoners skjørhet. Disse grunnvilkårene karakteriserer menneskets væren og går forut for enhver psykologi. Her kan filosofien bidra til psykologien, men grunnvilkårenes skjebne i det enkelte liv, eller kanskje mer presist den måten individet, grupper eller typer av individer lever grunnvilkårene på, er tema for psykologien.

Psykoanalysen har til alle tider vært hjemsoekt av kontroverser om driftenes betydning for selvet. Freuds klassiske driftsmodell står i dag svakere enn noensinne. Forfatterne advarer imidlertid mot å kaste barnet ut med

badevannet. De forsøker å redde driftsbegrepet gjennom en fenomenologisk analyse av opplevelsen av å være drevet. Dette grepet gir nye og interessante perspektiver på driftsfenomener. Denne forfriskende åpenheten lukkes imidlertid litt til i siste del av boken som drøfter forskjellige psykoanalytiske retningers forståelse og forhold til aggresjon og ondskap. Stikkord er drift eller reaksjon på frustrasjon. I kapitlet Destruktivitet som kilde til kreativitet gjøres temaet samfunnsrelevant.

Dette er en rik og mangslungen bok som stedvis er gnistrende godt skrevet. Forskjellige deler vil appellere til forskjellige lesergrupper. Første del er en forbilledlig innføring i hermeneutikkens utvikling, som har relevans for et bredt publikum. Delen om Heidegger vil nok særlig appellere til en filosofisk skolert leserkrets. Siste del vil fenge den psykoanalytisk interesserte og samfunnskritiske fagperson.

Det skal ikke underslås at boken er kontroversiell. Men det skulle bare mangle i forhold til et slikt tema. Anmelder er eksempelvis ikke overbevist av forfatternes kritikk av Ricoeur. Ricoeur kan tolkes på andre måter (hermeneutikk!) enn det forfatterne gjør. Det er mulig vi vektlegger ting forskjellig på grunn av forskjellig ståsted. Forfatterne påpeker hermeneutikkens begrensninger og vender seg lærevillig til psykoanalysen (som de ikke har noen praktisk erfaring med). Denne anmelderen har masse terapierfaring og vender seg til hermeneutikken for å finslipe seg selv som forstående og fortolkende instrument.

Uansett lykkes forfatterne med å formidle sitt budskap om at ontologi og psykologi samt natur og kultur aldri vil gå opp i hverandre. Det vil alltid være et spenningsfelt til stede. Forfatterne har bidratt til å gjøre dette spenningsfeltet ekstra spennende. Det er en berikende intellektuell opplevelse å følge dem på deres ferd inn i dette vanskelige og tverrfaglige terrenget.

SigmundKarterud
Psykiatrisk divisjon
Ullevål sykehus

LITTERATUR

1. Vetlesen AJ. Perception, empathy and judgement. University Park, PA.: Penn State Press, 1994.
2. Vetlesen AJ, Nortvedt P. Følelser og moral. Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1996.
3. Vetlesen AJ, red. Nærhetsetikk. Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1996.
4. Vetlesen AJ, red. Dydsetikk. Oslo: Humanist forlag, 1998.
5. Ricoeur P. Oneself as another. Chicago, IL: University of Chicago Press, 1992.

Publisert: 30. juni 2000. Tidsskr Nor Legeforen.

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2026. Lastet ned fra tidsskriftet.no 27. mars 2026.